

קונטרס

מִיּוֹן נִפְתָּלִי

(נִפְתָּלִי שְׁלִי)

קצת ספורים נפלאים, שיחות קדש, אמרות טהורות
ותולדות ימי חיי הרב הקדוש
מורנו **רבי נפתלי מנעמרוב** זכותו יגן עלינו

מגדולי וחשובי תלמידי רבנו הקדוש
צדיק יסוד עולם אור ישראל וקדושו
רבנו **נחמן** מברסלב זיע"א

נשמעו לדור אחרון מזקן אנשי שלומנו, הרב החסיד
רבי לוי יצחק בענדער זכרוננו לברכה

מתוך סדרת הספרים
שיח שרפי קודש

חלק ב

יוצא לאור לרגל יומא דהכולא - י"ט מנחם אב
על ידי אגדת 'משך הנחל'
להדפסת והפצת ספרי מוה"ר"ן מברסלב זיע"א

לזכרון עולם בהיכל ה'

לעדי עד יוחק בספר החסיד המופלא והמופלג במעשיו ומידותיו, הוא הגבר הקים עולה של הדפסת ספרי רבינו ומסר נפשו כל ימיו להשקות ולהדוות צמאונם של ישראל מאוצרותיו של רבינו הקדוש הננמ"ח במחשבה דיבור ומעשה כתב הדפים והפיץ אלפים ורבבות ספרי קודש מתורת רביה"ק ותלמידיו

אברהם נחמן שמחה דה"ח רבי

זויצהנדלר זצ"ל ב"ד אלעזר

מייסד אגודת "משך הנחל" להדפסת והפצת ספרי מוהר"ן מברסלב זצ"ל
גלב"ע ביום כ"ד אדר ב' תשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה

נדפס בארץ ישראל על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת ח"ו - Printed In E. israel

בתי כנסיות, ישיבות, ספריות, בתי כלא וכדו' המעוניינים לקבל חינם את ספרי מוהר"ן מברסלב זצ"ל יפנו במכתב בקשה בדואר לכתובת דלהלן.
כמו"כ ניתנת אפשרות להנציח בספרים שמות יקיריכם שזחלם לעולמם

דבר פרטים נא לפנות אגודת משך הנחל ת.ד. 5719 ירושלים 91056
טלפון 02-627-3120 פקס 02-626-2579
לתרומת קודש עבור הדפסת ספרי רבינו"ל ניתן להפקיד בבנק הדואר מס' חשבון 7-37621-4

©

copyright

שיח שרפי קודש - תש"פ

כל הזכויות שמורות הן על פי דין תורה והן להבדיל עפ"י החוק הבינלאומי, ואנו אוסרים בכל תוקף כל אופן של הדפסה, צילום והעתקה, תרגום, איכסון במחשב, וכל כיוצא בלי רשות מפורשת בכתב מהמלבי"ד, ואין הספר נמכר אלא על מנת הני"ל וכן שלא ייעשה בו שימוש שלא כדין, ושארית ישראל לא יעשו עולה

התקרבותו לרבנו

[עוד אודות התקרבותו של רבי נפתלי - ראה לעיל סימנים מ"ג - מ"ז, מ"ט נ"ג נ"ח קכ"ה, וראה גם להלן חלק ג' סימן תקס"ז]

תשפא

ספר רבי נפתלי שבשבת הראשונה שהיה אצל רבנו ז"ל, ושמע את רבנו מזמר את הפיוט 'אזמר בשבחין', היתה לו פזו מין דבקות נוראה ברבנו, עד שחש פי הוא מכרח לקשר ראשו במטפחת פדי שלא יפגע מוחו חס ושלום, מגדל הרגשת הדבקות ברבנו הקדושי - 'דעם ערשטן שבת ווען ער האט געהערט פונעם רבי'ן זאגן 'אזמר בשבחין', האט ער געהאט אזא מין סארט דבקות אין דעם רבי'ן, האט ער זיך געמוזט פארבינדן די קאפ פדי דער מח זאל נישט ווערן גערירט, פונעם

א. אודות סדר שירת האזמר בשבחין אצל רבינו - ראה להלן חלק ג' סימן תנ"ט; ועיין גם לעיל חלק א' סימן תרע"ב.

ב. ראה בשיחות הר"ן סימן קס"ט: 'ועיניו [של רבינו] היו מאירות כשמש וכירח ממש, בפרט בשבת קודש היו עיניו מאירות מאוד מאוד, ופניו היו מאירות ומאדימות מאוד בשבת קודש, ומי שלא ראה עוצם קדושתו ורשפי שלהבת דביקותו בשבת קודש, וסדר הקידוש שלו בליל שבת עם סדר השולחן, והניגון שהיה מזמר 'אתקינו סעודתא', 'אזמר בשבחין', ואיך שהיה מזמר שאר הזמירות, 'כל מקדש', 'מנוחה ושמחה', 'ואשת חיל', ו'מעין עולם הבא', ומי שלא ראה זאת - לא ראה טוב מעולם, וכל מי שעמד אז באותו מעמד היה מעיד שלא יהיה נראה כזאת עד שיבוא משיח צדקנו, ואילו כל הימים דיו וכו' אי אפשר לבאר אפס קצה ועוצם היופי והקדושה הנוראה והיראה העצומה ועריבת נעימת דביקות הנפלא שהיה אז בענווה באמת אשר לא נראה כזאת בעולם; וכל זה לפי תפיסת דעתנו, מלבד סתרי נסתרות שהיה לו בזה'; וב'חיי מוהר"ן סימן תק"כ: "ומי שלא שמע אותו כשהיה מזמר בשבת 'אזמר בשבחין' בליל שבת ו'אסדר לסעודתא' בבוקר, וכן שאר הזמירות, 'כל מקדש' ו'מנוחה ושמחה' וכו' - לא שמע טוב מעולם; אשרי אוזן שמעה זאת, ואשרי מי שישמע זאת לעתיד בעולם הבא"; וראה עוד שם סימן קנ"ג.

דְּבָקוֹת פּוֹן דְּעַם רַבִּין וּוּאָס עַר הָאָט דַּעַרְפִּילֵט; כִּי מַחְמַת שְׂרַפֵּי נִפְתְּלֵי הִיָּה בַּעַל מִנְגֵן, עַל כֵּן הִיָּה מַרְגִּישׁ בְּיוֹתֵר אֶת הַהֲתַעֲוֹרוֹת בְּשַׁעַת הַנְּגוּן:

תשכב

לְרַבֵּי נִפְתְּלֵי הִיָּתָה בְּעִיר נַעֲמָרוֹב חֲנוּת שֶׁל אַרְיָגִים וּבָדִים שְׁמֻמָּנָה הַתְּפָרִינְס, וּבִתְחִלַּת הַתְּקָרְבוֹתוֹ הַשִּׁיחַ לְבוֹ לִפְנֵי רַבְּנוּ מִדְּרִיךְ עֲבוּדָתוֹ, אִיךְ שְׁהוֹלֵךְ הוּא בְּכָל יוֹם לְחֲנוּתוֹ וְצָרִיךְ לִישָׁב שָׁם כָּל הַיּוֹם וְכוּ', כִּי דָרְכוֹ הִיָּתָה לְסַפֵּר לִפְנֵי רַבְּנוּ אֶת כָּל הָעוֹבֵר עָלָיו; וְנַעֲנֶה לוֹ רַבְּנוּ בְּלִשׁוֹן תַּמָּה: "א גֵּאנְצֶע טָאג זײַן אִין קֵלִיט?" - "יּוֹם שְׁלָם לִישָׁב בְּחֲנוּת?". וְהִבִּין רַבֵּי נִפְתְּלֵי שְׂאִין זֶה רְצוֹן רַבְּנוּ, וְהִתְחִיל לִישָׁב בְּחֲנוּתוֹ זְמַן מַעֲט יוֹתֵר מִכִּפֵּי שְׁהִיָּה רְגִיל עַד אַז, וּשְׂאָר הַיּוֹם עָסַק בְּעֲבוּדַת ה' יִתְבָּרֵךְ; וְסַפֵּר לְרַבְּנוּ מִהֲנִהְגָּתוֹ הַחֲדָשָׁה.

אַחַר כֵּן בְּאִיזָה זְמַן אָמַר לוֹ רַבְּנוּ: "אַלְע טָאג זײַן אִין קֵלִיט?" - "מִדֵּי יוֹם לִישָׁב בְּחֲנוּת?". וּפָסַק גַּם מִהֲנִהְגָּתוֹ זוֹ, וְלֹא הֵלֵךְ בְּכָל יוֹם לְחֲנוּתוֹ, רַק בַּעַת הַיָּרִיד יוֹמָא דְשׁוּקָא הִיָּה עוֹמֵד בְּחֲנוּת; וְסַפֵּר גַּם זֹאת לְרַבְּנוּ.

לְאַחַר זְמַן מָה אָמַר לוֹ רַבְּנוּ: "וּוּאָ אַ יָרִיד דַּאָרְפִּסְטוֹ זײַן אִין קֵלִיט?" - "וְכִי בְּכָל עֵת שׁײַשׁ יָרִיד צָרִיךְ הַנֶּהָ לַהֲיֹוֹת בְּחֲנוּת?"; וְהַפְּסִיק רַבֵּי נִפְתְּלֵי גַם מִהֲנִהְגָּתוֹ זוֹ, וְלֹא הֵלֵךְ לְחֲנוּת בְּכָל פַּעַם שְׁהִיָּה יָרִיד וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה.

כֵּן הוֹצִיאוּ רַבְּנוּ לְגַמְרֵי בְּתַכְלִית מַעֲסָקֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְיִשָּׁב כָּל יָמָיו רַק עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה; וּמִנֵּי אַז קִבְּלָה זּוּגָתוֹ וְלָקַחְתָּה עַל עַצְמָהּ אֶת עַל הַפְּרִינְסָה, וְהִיא שְׁהִיָּתָה עוֹמֵדָת בְּחֲנוּת וְעוֹסְקַת בְּמִסְחָר:

בצל רבנו

[ראה גם לעיל חלק א' סימן פ"ד]

תשפג

גם תבצרת הלב בעבודת ה' של רבי אהרן ורבי יהושע מזשערין אין לשער, וכן שאר כל אנשיו כמו רבי נפתלי ז"ל מנעמרוכב, ורבי יחיאל אחיו, והרב רבי אהרן ז"ל מבנסלב וכו' וכו', ואי אפשר להעלות על הכתב גדל יקר מעלת כל אחד ועצם רבויים בתורה ותפלה עד עת פטירתם ז"ל, יקצרו המון יריעות לספר:

[כוכבי אור, אנשי מוהר"ן (א) אות כט]

תשפד

התבטא פעם רבי נפתלי ואמר: "איך האב מורא צו טראכטן, ווייל ווען איך וועל קומען צום רבי'ן, וועט מיר דער רבי זאגן: 'נפתלי, וואס האסטו געטראכט?' - "יירא אנכי לחשב ולהרהר, פי כשאבא ואכנס אל רבנו, יאמר לי רבנו: 'נפתלי, מה חשבת?'": (רבי

נפתלי, שרואים מזה את הנהגת רבינו לבלי לצוות ולומר 'עשה כך או כך' בדווקא, כי לא ציווהו לעזוב את החנות ולצאת ממנה, רק רמז לו בלשונו הקדוש, ובדרך זה של 'מתון מתון' הוציאו לגמרי מעסקי העולם הזה. (רל"י).

א. ראה 'כוכבי אור' חלק 'חכמה ובינה' אות כ"א על הפסוק "קמו בניה ויאשרוה" (משלי לא כח), ששמו רבי נפתלי ה'רץ בן רבי יהודה ווינבערג רמוז בפסוק זה בתיבת 'בניה', עיין שם.

ב. והנה אף אמנם אם בבואו ובהכנסו אל רבינו ז"ל לא היה רבינו אומר לו דבר, שהרי רבינו אמר פעם ('שיחות הר"ן' סימן קכד) "השמעתם ממני דברי מוסר?! - ("האט איר אמאל געהערט פון מיר אַ ווארט מוסר זאגן?")", מכל מקום רבי נפתלי התיירא מעצם העניין

לוי יצחק שמע שיחה זו מרבי ישראל הכהן טירהאוויער שגדל בביתו של רבי נפתלי; והיה רבי ישראל מספרה תמיד באותו לשון וסגנון ובאותה תנועה כפי ששמעה מפי רבי נפתלי):

תשפה

בְּלִיל שֶׁבֶת נַחֲמוּ תַק"ע בְּאוּמָאן, אַחֲרֵי הַקְדוּשׁ וְקָרַם נְטִילַת יָדַיִם
לְסַעוּדָה, אָמַר רַבְּנוּ תוֹרָה מְעַנֵּן פְּשִׁיטוֹתוֹ, הֵינּוּ מַה שֶּׁהוּא
לְפַעֲמִים אִישׁ פְּשׁוּט שְׁקוֹרִין 'פְּרֵאסְטִיק', שֶׁהוּא מְחִיָּה עֲצָמוֹ אֲזַבְעַת
פְּשִׁיטוֹתוֹ מִהַדְרָךְ שְׁנֹסַע לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל; וּבְאֵר הָעֲנִין בְּאַרְיִכוֹת, כַּמּוּבָא
בְּלִקוּטֵי תַנְיִנָא בְּסִימָן ע"ח, עֵינַן שָׁם.

גַּם אָמַר אֲזַל עוֹד דְּבָרִים נִפְלְאִים עַל הַשְּׁלַחַן, וְהִזְיָה בְּשִׁמְחָה גְדוֹלָה, וְצִוְיָה
לְנַגֵּן הַרְבֵּה; וְגַעַר בְּרַבֵּי נִפְתָּלִי עַל שֶׁהָיָה בּוֹשׁ קֶצֶת לְנַגֵּן אֲזַ, וְאָמַר:
"נִפְתָּלִי, וְוַאֲס הָאֲבָן מִיר זִיךְ צוֹ שְׁעַמְעֵן? ! בְּשִׁבְלֵנוּ נִבְרָא הָעוֹלָם !" -

שרבינו ז"ל יודע את מחשבותיו, אף אם לא יאמר לו דבר, והיו לו יראה ופחד ממש כמו שהיה רבינו ז"ל שואל אותו כעת "מה חשבת?". [ולא היתה כוונתו של רבי נפתלי באמרו דיבור זה על רבינו הקדוש רק בחייו, כי אולי יהיה כך גם כשיבוא על ציון רבינו ז"ל, או אחרי ההסתלקות של רבי נפתלי, כשיבוא למעלה אל רבינו ז"ל]. וכל אחד יכול ליקח לעצמו גם הוא מוסר מדבר זה, שיעמיד זאת לנגד עיניו, שגם אותו ישאלו: 'מה חשבת? מה עשית?', "זכי יפקוד מה אשיבנו?" (איוב לא יד), כי יצטרך האדם להשיב מענה על כל דרכיו ומעשיו; ומזה הדבר לבד כבר יתיירא לנפשו מאוד מאוד לשמור כראוי את כל דרכיו, למען לא ייבוש ולא ייכלם בעלמא דאתי. (רל"ו); ראה גם להלן חלק ג' סימן רע"ט שאחד מאנשי שלומנו אשר לא היה לו שלום בית נכשל בשולחן רבינו במחשבה שאינה טובה, והזדעזע תיכף בעצמו היאך העיז לחשוב מחשבה כזו, ועוד בשולחנו של רבינו? אך תיכף אחר כך ניחם את עצמו במחשבתו ואמר לעצמו: "אכן, שולחן רבינו, אך מדוע אינני מפחד מהשם יתברך? הלא בוודאי גם השם יתברך אשר מלוא כל הארץ כבודו יודע מכין!" ורבינו הקדוש אשר קרא את מחשבותיו הפטיר ואמר: "יֵא, אָבְעֵר גַּאט אִיז אַ אָרְךְ אַפִּים..." - "נכון, אבל הקדוש ברוך הוא ארך אפיים"; וראה בגמרא ברכות כ"ח ע"ב: "אדם עובר וכו', אומר: 'שלא יראני אדם'", ועיין 'חיי מוהר"ן' סימן רפ"ב על גמרא זו.

”נפתלי, מה יש לנו להתבייש? ! בשבילנו נברא העולם! ; והיה אז רבנו בשמחה עד מאד:

תשפו

ספר רבנו הקדוש שפעם אחת ראה בעולם העליון שכלם רצים ורצים על אודות שיש אברך שמתפלל בנעימות - ”געלאפן, געלאפן: א' יונגערמאן דאוונט געשטמאק!“, ”ורצתי גם אני לראותו, וראיתי שאברך אחד עומד בזוית ומתפלל; נגשתי והרמתי טליתו מעל פניו - וראיתי שגה אכן נפתלי שלי!“ - ”האב איך אפגעדעקט דעם טלית - האב איך געזעהן אז ס'איז טאקע מיין נפתלי!“:

ג. ראה בארוכה חיי מוהר"ן סימן רט"ו וימי מוהרנ"ת חלק א' סימן נ"א: ובמכתב מוהרנ"ת מיום ה' תענית אסתר תקצ"ה: ”העיקר הוא שעל כל פנים יהיה לכם עזות בלבבכם שלא תתביישו חס ושלום בעצמכם, וכמו שאמר רבינו ז"ל: 'וואס האבן מיר זיך צו שעמען?!' - (מה יש לנו להתבייש?!), כי אף על פי שכל אחד יש לו להתבייש מעוונותיו, אבל בעניין הקיבוץ שלנו, מה שאנו נקראים על שמו ז"ל וכו' - בזה אין להתבייש כלל, זה חלקנו מכל עמלנו, זה תקוותנו, זה נחמתנו, זה ישועתנו בזה ובבא נצח. ומי שחזק בליבו ואינו מתבייש בלבבו, יעזרהו ה' יתברך שיידע איך להתנהג בעניין העזות נגדם, שישב להם בדרך שלום - ואף על פי כן ידקור אותם בליבם, שיפלו נגדו בלבבם; וצריכין לבקש מהשם יתברך לידע איך להשיבם, לקיים 'ודע מה שתשיב וכו'"; ושם במכתב מאור ליום א' צו שנת תקצ"ה: ”עתה בני חזק ואמץ, אל תערוץ ואל תחת, כי ה' אלוקינו ההולך עימנו להושיע אותנו, אל יעזבנו ואל יטשנו, והעיקר לבל תתבייש בעצמך מפניהם, ויהיה מצחך חזק לעומת מצחם, ואל תדבר עימהם מזה כלל, רק תשיאם לדבר אחר, רק מאליהם יבינו שאנו שוחקים מהם בעזרת השם יתברך, יבושו הם ולא נבוש אנחנו, כי בעניין הקיבוץ הקדוש שלנו אין לנו מה להתבייש מפניהם כלל, וכמו שצווח אדוננו מורנו ורבינו ז"ל בעצמו ואמר בזה הלשון: 'וואס האבן מיר זיך צו שעמען?!' - (מה יש לנו להתבייש?!), 'בשבילנו נברא העולם!; ואלו הדיבורים הקדושים והטהורים צריכים עתה לזכור מאוד בכל יום"; ושם במכתב מאור ליום א' שופטים שנת תקצ"ה: ”צריכין לזכור בכל פעם מה שאמר 'וואס האבן מיר זיך וואס צו שעמען?!' - (מה יש לנו להתבייש?!).“

ד. ומה נפלא הדבר לקשר מעשה זה למעשה שהביא רבי אלטער טעפליקער בספר 'השתפכות הנפש' סימן נ' בהערה (הובא להלן בחלק ג סימן תקסז): ”אגב אורחא אעתיק

תשפו

כָּל כֶּן הָיָה דְבוּק רַבִּי נִפְתָּלִי בַתְּפִלָּתוֹ לֵה' יִתְבָּרֵךְ, שֶׁבָּעַת שְׁהִיְתָה גְזֵרַת ה'נֶעְקָרְאֲטִין", שְׁלֶקְחוּ אֶת יְלָדֵי יִשְׂרָאֵל לְצָבָא בְּכַח, הֶחְבִּיא אִישׁ אֶחָד מֵאֲנָשֵׁי שְׁלֹמְנו שְׁפָאוּמָאן אֶת בְּנוֹ הַקָּטָן בְּבֵית רַבִּי נִפְתָּלִי, מְשֹׁם שְׁסָבַר שְׂאֲצֵל אָדָם מִבְּגָר וְזָקֵן כְּמוֹהוּ לֹא יִחְפְּשֹׁו. יוֹם אֶחָד הִבְלִשִׁים הַמְּכַנִּים "לְאוּטְשִׁיקְעֵס" (הֵם לֹא הָיוּ מְמַנִּים עַל זֶה בְּמִיחָד מֵהַמְשָׁלָה,

פה מה שסיפר הרב רבי נפתלי זצ"ל וכו': בתחילת התקרבותו לאדוננו מורנו ורבינו זצ"ל ראה בחלום שבא אליו אחד מעולם העליון, ושאל אותו לאיזה צדיק הוא מקורב, השיבו: 'לאדמו"ר מברסלב זצ"ל', ויבקשהו שיאמר לו איזה דבר תורה שמע מפיו - ['זאג מיר עפֿעס איבער פון דיין רבי'ן], ולפי שזה היה תיכף אחרי שמעו מאדוננו מורנו ורבינו זצ"ל את התורה 'תהומות יכסיומו' שבליקוטי מוהר"ן (קמא סימן ט) המתחלת 'כי עיקר החיות מקבלין מהתפילה, כמו שכתוב (תהלים מב ט) 'תפילה לאל חי' וכו' - אמר לו רבי נפתלי הדיבור הזה המתחלת התורה הזאת - ['ער האט אים איבערנעזאגט דעם טייטש 'תפלה לאל חי' - אז די תפלה דאס איז אינגאנצן מין חיות' - (הוא חזר עברו את פירוש הפסוק 'תפילה לאל חי' - שכל חיותי היא מהתפילה)], ובשמעו זאת נתלהב מאוד בהתלהבות עצום ונשגב ובתשוקה עצומה ונשגבה; ומגודל התלהבותו ותשוקתו הרים עצמו האיש מהעולם העליון למעלה למעלה, עד שנעלם מאיתו - ['אז ער האט געהערט דעם טייטש, האט ער ארויפגעפלוין למעלה פאר'דבקות'דיג']. ואחר כך בא הרב נפתלי זצ"ל לאדוננו מורנו ורבינו זכר צדיק וקדוש לברכה, ויספר לו את מראה החלום הזה; ענה ואמר לו אדוננו מורנו ורבינו זכר צדיק וקדוש לברכה: 'וכי אתם סבורים אשר גם בעולם העליון שומעים את דברי תורתך כשמעכם כאן? לא כן היא, שם כששומעין איזה דיבור משמי הוא ענין אחר לגמרי!' - ['וואס מיינט איר, אז אויבן איז אזוי ווי איר? אויבן אז מען הערט מיינעם א דבור איז גאר א אנדער חשיבות!']. (רל"י); (ראה בירושלמי הוריות י"ח ע"ב: "רבי חנניה הוה מיסתמיך ברבי חייה בר בא בצירפין, חמא כל עמא פריי, אמר ליה: למה כל עמא פריי? אמר ליה: רבי יוחנן יתיב דרש בבית מדרשא דרבי בנייה, וכל עמא פריי מישמעניה. אמר: בריך רחמנא דחמי לי פירין עד דאנא בחיים וכו'" - (רבי חנניה היה הולך ונסמך ברבי חייה בר בא במקום הנקרא צירפין, ראה שכל העם רצים, שאל את רבי חייה: מדוע כולם רצים? אמר לו שרבי יוחנן יושב ודורש כעת בבית מדרשו של רבי בנייה, וכל העם רצים לשמועו; אמר רבי חנניה: ברוך ה' שהראה לי פירותי שעשיתי עם תלמידי בעוד שאני בחיים)].

ה. גזירת הקאנטוניסטים, שהיו לוקחים את הילדים לצבא הצאר ניקולאי בפעטערבורג רח"ל. (רל"י).

אֵלָא פֿעֵלוּ מַעֲצָמָם כְּשׁוֹטְרֵי חֲרָשׁ בְּהַסְכַּמַּת הַמְּמַשְׁלָה, וְלֹא הִיְתָה לָהֶם רְשׁוּת לְהַכְנִס לַפְּנִים הַבַּיִת לַחֲטוּף אֶת הַיְלָדִים, כְּדֵי שְׁלֹא לְבַיֵּשׁ אֶת הַמְּמַשְׁלָה), תִּפְשׂוּ אֶת הַיְלָד כְּשִׁשְׁחַק לְתַמְתּוֹ מִחוּץ לַבַּיִת בְּזִמְן מִנְחָה וּמַעְרִיב, וְנַעֲשֶׂה רַעַשׁ גָּדוֹל מְזִה, כִּי הִיְהוּדִים וְאָבִי הַיְלָד הַתְּקוּטָטוּ עִמָּהֶם בְּקוּלֵי קוֹלוֹת, עַד שֶׁחֲלָצוּ וְהִצִּילוּ אֶת הַיְלָד מִיָּדָם; וּבְכֹל אוֹתָהּ הָעֵת עָמַד רַבִּי נַפְתָּלִי בַתְּפִלַּת שְׁמוֹנָה עָשָׂרָה שָׁל עֲרַבִּית.

אַחַר כֵּן כְּשֶׁנִּרְגַע הָרַעַשׁ הַחַל אָבִי הַיְלָד הַנ"ל לְהַתְּיָסֵר בְּנַפְשׁוֹ עַל כֵּן שְׁבִנְדָאִי בְּלִבָּל אֶת תְּפִלַּת הַמַּעְרִיב שֶׁל רַבִּי נַפְתָּלִי וְהַפְּרִיעַ לוֹ, וְעַל כֵּן אַחֲרַי שְׁסִים רַבִּי נַפְתָּלִי אֶת תְּפִלָּתוֹ הַלֵּךְ אָבִי הַיְלָד יַחַד עִם רַבִּי נַחְמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר לְהַתְּנַצֵּל בְּפָנָי רַבִּי נַפְתָּלִי, בְּאִמְרָם שְׂאִין אָדָם נִתְּפָס עַל צַעֲרוֹ, וְשִׂיּוֹנוֹ לְכַף זְכוּת וְכִיּוֹצֵא בְּזָה; וְנוֹכַחוּ שְׂאִינוֹ יוֹדַע כָּלֵל לְמָה כְּפִנְתָּם, כִּי מַגְדֵּל דְּבִקּוּתוֹ בַתְּפִלָּה לֹא שָׁמַע שׁוּם קוֹלוֹת וְצַעֲקוֹת כָּלֵל וּכְלָל:

❁ תשפח ❁

רַבִּי אַבְרָהָם בֶּן רַבִּי נַחְמָן זָכָה לְרֹאוֹת וְלְהַפִּיר אֶת רַבִּי נַפְתָּלִי הַיֵּטִב, וְסִפֵּר שֶׁרָאָהוּ מַתְּפַלֵּל, וּבַתְּכוּת "לֵךְ ה' הַגְּדִלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפַאֲרָת וְגו'" שֶׁבְּסוּקֵי דְזַמְרָה, שֶׁהֵן מְכֻנָּנוֹת כְּנֶגֶד הַסְּפִירוֹת הָעֲלִיּוֹנוֹת כְּנוֹדַע,

1. רבי אברהם ב"ר נחמן נולד בשנת תר"ט, ורבי נפתלי הסתלק בשנת תר"כ, בהיות רבי אברהם כבן אחת עשרה שנים. (רל"י).

2. ראה תיקונים מזורח חדש דף נ"ט ע"א: "ושבע שמהן אלן דפרחת בהון אינון שבע דכלילן בבת שבע, דאיהי שכינתא תתאה, כלילא משבע ספירן דעלייהו אמר דוד (דברי הימים א כט יא) 'לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההודו כי כל בשמים ובארץ'; ושם דף צ"א ע"א: "אלא הכי אוקמוה רבנן דמתני' (בבא בתרא דף קמא.) 'בת בתחילה - סימן טוב לבנים', ומאי ניהו, אלן שית ספירן דכלילן בעמודא דאמצעייתא, דאיתמר עלייהו (שמות כ י) 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ', ואינון שית זימנין 'טוב' דעובדא דבראשית, וביומא תליתאה תרין זמנין 'טוב', חד דיומא תניינא דבראשית וחד דיומא

היה רבי נפתלי אומר כל תבה ותבה בהדגשה מיחדת, בסופר ומונה באותה תבה את הספירה העליונה השיבת לה - "ממש יעדער ווארט ווי א באזונדערע ספירה פון די ספירות", ואף שהיה זה לעת זקנתו, היה דומה קולו אז בקולו של אברהם צעיר לרב קדשתו:

תשפט

רבנו ז"ל צוה לרבי נפתלי: "זאלסט זאגן 'ש'לש סעודות' תורה" - "אמר 'תורה' בעת סעודה שלישית". שאלו רבי נפתלי: "רבי, ווער וועט הערן?" - "רבנו, ומי ישמע?", והשיב לו רבנו: "עס וועט זיין ווער ס'זאל הערן!" - "היה כבר מי שישמע!" (הינו דרי מעלה); ואכן כך נהג רבי נפתלי כל ימי חייו, כי היתה לו אמונה בדברי רבנו ש'היה כבר מי שישמע'.

ורבי ישראל הפהן טיראהוויצער^ט שהיה יוצא ובא בבית רבי נפתלי, וכן רבי מאיר חזן שנתגדל בבית רבי נפתלי מחמת היותו יתום, שניהם ספרו לרבי לוי יצחק שרבי נפתלי היה מסתגר לבדו בחדר בכל שבת בעת סעודה שלישית, ומחמת שידעו מדבור זה של רבנו לרבי נפתלי, על כן היו נכנסים ובאים בפעם בפעם בהחבא להביט לתוך החדר דרך חור המנעול, וראו איה שרבי נפתלי יושב לבדו ומתנוועע ואומר 'תורה' משך זמן":

תליתאה, ואינון 'הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, כי כל' - דאיהו צדיק, והאי 'בת' איהי שכינתא תאה, מלכות הקודש"; ועיין שערי אורה שער ב'; פרד"ר שער א פ"ח.

ח. ראה ליקוטי מוהר"ן סימן כ"ז.

ט. ראה אודותיו בערכו.

י. ראה אודותיו בערכו.

יא. והיה מרחיב רבי לוי יצחק בעניין זה, שיש לקחת משיחה זו מוסר השכל גדול על גודל יקרת כוח הדיבור, שכל דיבור שמדבר האדם - יש מי ששומע אותו, והיינו כשהאדם

❁ תשצ ❁

רַבְּנוּ אָמַר פֶּעַם לְרַבִּי נַפְתָּלִי: "דִּיין זָאךְ אִיז 'צִיצִית'; כָּאטְשִׁיג דוּ הַיִּסְט דָּאךְ 'נַפְתָּלִי', 'נַפְתָּלִי' אִיז דָּאךְ אוֹתִיּוֹת 'תְּפִלִּין' - דִּיין זָאךְ אִיז 'צִיצִית'!" - 'עֲנִינְךָ הוּא 'צִיצִית'; אַךְ עַל פִּי שְׁשֻׁמָּךְ הוּא הָרִי 'נַפְתָּלִי', וְהָרִי 'נַפְתָּלִי' הוּא אוֹתִיּוֹת 'תְּפִלִּין'!" - מְכַל מְקוֹם עֲנִינְךָ הוּא 'צִיצִית'... וּמִחֲמַת זֶה הָיָה רַבִּי נַפְתָּלִי מְהֵרָה מְאֹד בְּמַצָּנָה זוֹ, וְהָיָה לוֹ תְּמִיד בְּכִיסוֹ חוּטֵי צִיצִית מוּכְנִים, שְׁמָא תְּפִסְלֵנָה צִיצִיּוֹתָיו. פֶּעַם עָלָה בְּמַדְרָגוֹת לְעֲלִיָּה וְנִקְרַע חוּט אֶחָד מִצִּיצִיּוֹתָיו, וְתַכְךָ עָצַר וְלֹא זָז מִמְקוֹמוֹ, וְכַךְ בְּעָמְדוֹ בְּאִמְצַע הַמַּדְרָגוֹת תִּקַּן אֶת הַצִּיצִית":

מדבר דיבורים טובים ואמיתיים, אזי על אף שהוא איש פשוט, יש התפעלות ורעש למעלה מדיבוריו, וכן להיפך חלילה, כשמדברים חלילה דיבורים שאינם כשירים, ומכל שכן דיבורים אסורים חס ושלום, נשמעים גם אז הדיבורים ועושים רעש למעלה, השם ירחם. (רל"י).

יב. ראה בליקוטי קמא סימן מ"ז: "ושפע ארץ ישראל היא הארת פני יעקב, הארת התפילין, ובשביל זה כתיב בה (בראשית מט כא) 'הנותן אמרי שפר', כי 'שפר' זה בחינת פאר, בחינת תפילין, היינו שהיא נותנת לנו אותיות הארה שקיבלה מתפילין, וזה פירוש (קהלת ט ט) 'ראה חיים עם אשה', 'הנותן אמרי שפר' ראשי תיבות 'אשה', וזה 'ראה חיים' דייקא, כי תפילין נקראים חיים, וזה 'נפתלי אילה שלוחה וכו'" (בראשית שם), 'נפתלי' אותיות 'תפילין', ושם להלן בלשון מוהרנ"ת: "ועל כן נקראת ארץ ישראל 'נפתלי' אילה שלוחה הנותן אמרי שפר' כמו שדרשו רבותינו ז"ל (עיין ב"ר צח יז ושם צט יב), כלומר ארץ ישראל היא אילה שלוחה לבשל פירותיה, והשפעתה הוא ממידת 'אמת' שהוא בחינות תפירת, בחינות תפילין, והיינו 'הנותן אמרי שפר', כי 'שפר' הוא לשון פאר שהוא בחינת תפילין; ויש לרמז: 'נפתלי' הוא אותיות 'תפילין'; ו'בחיי מוהר"ן סימן תק"י: "סיפר לי חברי רבי נפתלי שפעם אחת סיפר עימו [רבינו ז"ל] ממצוות תפילין, והפליג מאוד בקדושת התפילין, ואמר שראוי לאדם להתלהב מאוד בהנחת תפילין, כי תפילין הם קדושים ונוראים מאוד, וראוי שייפול על האדם פחד ורעדה גדולה ואימה ויראה עצומה כשרוצה להניח תפילין אשר קדושתם שגבה וגבהה מאוד, והאריך בזה הרבה; וגם אנכי הבנתי מדבריו עוצם הפלגת נוראות קדושת התפילין וכו'", עיין שם.

יג. ראה גמרא שבת דף ק"ח ע"ב: "אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה: אבוך במאי זהיר טפי? אמר ליה: בציצית. יומא חד הווה קא סליק בדרגא, איפסיק ליה חוטא, ולא נחית ואתא כמה דלא רמיה".

❁ תשצא ❁

פַּעַם שָׁאֵל רַבִּי נִפְתָּלִי אֶת רַבְּנוּ עַל דְּבַר הַפְּתוּב (דניאל ב כא) "יִהְיֶה חֻקְמָתָא לְחַכְמֵינָן": "אִם הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן חֻקְמָה רַק לְחֻקְמֵימֵי, מַה יַּעֲשׂוּ אֵלּוּ שְׂאֵינֶם חֻקְמֵימֵי?" - "וְוַאֲס טוּט מְעַן אַז מְעַן אִיז נִישְׁט קִיִּין חֻקְמֵימֵי?". הַשִּׁיב לוֹ רַבְּנוּ: "כֻּלָּם בְּחֻקְמָה עֲשִׂיתָ, דִּי חֻקְמָה אִיז יַעֲדַעַר אִיִּינְעַר בְּאַשְׁאֶפֶן גְּעוּוֹאֲרֵן מִיט אִים" - "הֲלֹא פְּתִיב (תהלים קד כד) 'כֻּלָּם בְּחֻקְמָה עֲשִׂיתָ, וְהִינוּ שְׁלֵכָל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ בְּחִינַת חֻקְמָה הַנְּצַרְכָּת לוֹ לְעַבֹּדֶת ה' - וְעַלֶּיהָ מוֹסִיף הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמֵי עוֹד וְעוֹד חֻקְמָה"י":

❁ תשצב ❁

לְרַבִּי נִפְתָּלִי הִיָּתָה בְּרָכָה מִיְחִדָּת מְרַבְּנוּ ז"ל, שְׁכַל פַּעַם שְׂיֶצְטָרֶף לְאִיָּה מְמוֹן - יִמְצָא מְעוֹת בְּכִיסוֹ: *

❁ תשצג ❁

רַבִּי נִפְתָּלִי שְׁהִיָּה צְדִיק וְקְדוּשׁ יָדַע גַּם הוּא שְׂעַקַר הַשְּׂאֲרַת רַבְּנוּ ז"ל הִיא דוֹקָא עַל יְדֵי מוֹהֲרַנְ"ת, וְכִי מוֹהֲרַנְ"ת הוּא אֲשֶׁר זָכָה בְּאַמְת

י. ועיין עוד מזה בספר 'שיחות הר"ן' בסימן נ"א: "כי הקדוש ברוך הוא 'הב חכמתא לחכימין', כי יש לכל אחד חכמה בכוח, רק שצריכין להוציאא מכוח אל הפועל, ובזה השכל לבד שיש לכל אחד בכוח חכמתו, דהיינו מה שיש לו מעצם בריאתו, מלבד מה שהשם יתברך מוסיף ליתן חכמה לחכימין, בכוח חכמתו לבד יכול גם כן לעמוד כנגד התאוות; ואפילו מי שכבר נמשך אחר תאוות עולם הזה, ועבר מה שעבר, ונפגם שכלו ונתבלבל ונתמעט, אף על פי כן, במעט מעט שכל הנשאר יכול גם כן לעמוד, ואפילו נקודה אחת מן השכל יכולה לעמוד כנגד כל העולם עם התאוות. ובכל מקום שהוא יכולין להיות סמוכין להשם יתברך; ועיין במקום אחר מזה, שגם בשאול תחתיות חס ושלום יכולין להתקרב אליו יתברך ולעבדו יתברך באמת".

וזכה את הרבים לדורות עולם, כי עליו סמך רבנו את ידיו לענגן
 קיום השארתו הקדושה פנודע (עי' הקדמת חיי מוהר"ן; פל"ח תנינא סי' ז אות
 כו; ועוד):

תשצד

אנשי שלומנו אשר ראו איך שרבי אפרים בן רבי נפתלי קשור ודבוק
 מאד אל מוהרנ"ת, הציעו אותו לשדוף עבור מרת חנה צירל בת
 מוהרנ"ת, ואמר מוהרנ"ת שייזכרו השמות שלו ושלמה אצל רבי יודל,
 ויבקשו ממנו שפצת השתטחותו על ציון רבנו הקדוש ישאל על זה, אם
 רבנו מסכים לכך^{טו}; וכן עשו. אחרי שעשה כך, אמר רבי יודל: "דער
 רבי האט געזאגט: איך האב נאך צווי תלמידים וואס האלטן זיך גוט,
 זאלן זיי זיך אויף צוקריגן?!" - "רבנו אמר: יש לי עוד שני תלמידים
 שמחזיקים עצמם ביחד היטב, שגם הם יריבו ביניהם?!"^{טז}:

תשצה

פעם אחת דברו לפני מוהרנ"ת, ואמרו שרבי נפתלי הוא קפדן; אמר
 מוהרנ"ת: "לא ידעתי שהוא גדול כל כך, שאף על כל זאת הוא
 'רבי נפתלי'!" - דהינו שעל אף שקפדן הוא, ה'בעל דבר' אינו יכול לו
 להפילו על ידי מדת ההקפדה שבו:

טו. כשהיה רבי יודל משתטח על ציון רבינו הקדוש היה מדבר עימו כדבר איש אל רעהו,
 כמו בחיים חיותו ממש. (רל"י).

טז. ראה 'עלים לתרופה' במכתב מוהרנ"ת לרבי נפתלי מיום ב' עקב שנת תקפ"ז: "אשר
 לא נמצא בכל אנשי שלומנו אנשים אחים אוהבים נאמנים כמותנו, ובוודאי ראוי לנו לאהוב
 את עצמנו ביתר שאת וביתר עוז, מחמת שזכינו לידע כל כך ממנו ז"ל וכו"; וראה בגמרא
 מסכת שבת דף ק"ל ע"א: "וכל מצווה שקיבלו עליהם בקטטה, כגון עריות, דכתיב (במדבר
 יא י) 'וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו' - על עסקי משפחותיו, עדיין עושין אותה
 בקטטה, דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא".

❁ תשצו ❁

נסע פעם מוהרנ"ת עם רבי נפתלי בעגלה, ולפתע פגעה במוהרנ"ת אבן שזרק עליו אחד המתנגדים; ושתק מוהרנ"ת, והמשיך בדרך פלא היה דבר. אחר כך נענה מוהרנ"ת ואמר: "מזל היה לזורק שפגעה האבן בי, כי אלו היתה פוגעת ברבי נפתלי - לא היה שותק על כך, והיה עוקרו מן העולם":

❁ תשצו ❁

לרבי נפתלי תלמיד רבנו היו שני בנים: האחד המיחד - הלא הוא רבי אפרים שהיה צדיק ולמדן פידוע, ועוד בן שהתרחק קצת ונסע בכחירותו לאוניברסיטה באודסה ללמוד חכמות וכפירות רחמנא לצלן; וחרה הדבר מאד לרבי נפתלי, ונפלט מפיו איזה דבור קללה אודותיו, ותכף ומיד מת בנו זה.

כשנודע דבר זה למוהרנ"ת היתה לו קפידה גדולה על כך, ואמר לרבי נפתלי: "געוואלד, וואס האסטו געטאן?! פאר וואס האסטו אים אוועקגעשיקט פון דער וועלט?! דאס איז דאך נישט אינגזער וועג! אז די האסט אַזא פּוּח אין דיין דבור - האסטו דאך געקענט גאט בעטן ער זאל תשובה טאן!" - "אַהה, מַה עשית?!" מדוע הרגת אותו בדבורך?! הרי אין זה מדרך רבנו! ואם יש לך פֶּנֶה כַּח בדבורך - היית יכול לבקש מה' תְּכַרֵּךְ עליו שִׁיחֲזוֹר בתשובה!"

יז. ראה בגמרא ברכות דף י' ע"א: "הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא, הווה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו. אמרה ליה ברוריא דביתהו: מאי דעתך, משום דכתיב (תהלים קד לה) 'תמו חטאים?' מי כתיב 'חוטאים?' 'חטאים' כתיב! ועוד, שפיל לסיפיה דקרא: 'ורשעים עוד אינם', כיון ד'תמו חטאים' - 'ורשעים עוד אינם?' אלא בעי רחמי עלויהו דליהדרו בתשובה - 'ורשעים עוד אינם'. בעא רחמי עלויהו, והדרו בתשובה". עיקר הצער שהיה למוהרנ"ת ממעשה זה היה על כך שבנו

תשצח

כְּשֶׁבָּנָה מוֹהֲרַנ"ת אֶת הַקְּלוּיז בְּאוּמָאן, בָּנָה שָׁם גַּם בַּיִת דִּירָה עֲבוּר מוֹרְנו רַבִּי נִפְתָּלִי", וְרַבִּי נִפְתָּלִי עָבַר לְדוֹר שָׁם עַד סוּף יָמָיו. וְהִנֵּה מִחֲמַת שָׁרָק מְעֻטִים מְאַנְשֵׁי שְׁלוֹמְנו הָיוּ מִתְגוֹרְרִים אֶז בְּאוּמָאן, עַל כֵּן הִתְקַשְׁה רַבִּי נִפְתָּלִי פְּעָמִים רַבּוֹת לְמַצוֹא עֲשִׂירֵי לְהַשְׁלִים הַמְּנִיז". בֵּין הַמְּתַפְּלִים עָמַד בְּקַבְּיעוֹת הָיָה רַבִּי חַיִּים כֹּהֵן סְטָאֲלֶעֶר, תַּלְמִיד מוֹהֲרַנ"ת, וְלוֹ הָיָה חֵבֵר, אִישׁ פְּשוּט אֶחָד שֶׁהָיָה לְוִי, וְהָיָה חָשׁוּף בְּנִים, וְרַבִּי חַיִּים הִפְצִיר בּוֹ שִׁיִּצְטָרֵף וְיָבֹא לְהַתְּפַלֵּל בְּקַבְּיעוֹת אֶצֶל רַבִּי נִפְתָּלִי, בְּכַדֵּי לְהַשְׁלִים לוֹ אֶת הַמְּנִיז. אָמַר אוֹתוֹ לְוִי

של רבי נפתלי מת ויצא מן העולם הזה בלא תשובה, והיות שלרבי נפתלי יש כוח כזה בדיבורו, הרי שבוודאי גם תפילתו היתה עולה למעלה ובוקעת רקיעים, ובנו היה שב בחיים חיותו בתשובה שלימה. והנה מזה המעשה גם רואים איך שכל השארת רבינו היא דווקא אצל מוהרנ"ת, וכי הוא אשר ידע היטב את דעת רבינו, שרצונו שנלך אך ורק בדרך זו של תפילה ובקשת רחמים. (רל"י); וראה עוד להלן בחלק ג' סימן רצ"ז: "בעת הגזירה של לקיחת ילדי בני ישראל לצבא, שהיתה כידוע גזירה קשה ואיומה מאוד, רצה אשה אחת שחטפו ממנה את בנה הקטן לתוך בית הכנסת, ופתחה את ארון הקודש, ושאגה בקולי קולות בבכיות נוראות לפני ספרי התורה; ולרוב צערה ושאתה נפלה מתה, ונעשה מזה רעש גדול. כשנודע הדבר למוהרנ"ת אשר כידוע זעק הרבה בתפילותיו על גזירה זו, כנדפס בספר 'ליקוטי תפילות' כמה וכמה תפילות נוראות על גזירה איומה זו, אמר: 'אילו היתה פונה אלי - הייתי מייעץ לה שתתחזק ותקבע כל יום עת קבוע להתפלל לפניו יתברך שתצליח ותוכל להחזיר את בנה, והיתה מועלת בתפילתה לא רק להחזיר אותו, אלא היו חוזרים עוד כמה וכמה ילדים בזכות תפילתה הזכה!'"

יח. ראה בימי מוהרנ"ת חלק א' סימן ק"י: "בסוף אותה שנה (תקצ"ד) עסק רבי נפתלי לגמור בניין הבית דירה בשבילו שהתחלתי לבנות תחת הגג של הבית המדרש, ולתקן הגג, וסתר הגג הראשון ובנאו מחדש, אבל לא גמר בניין בית דירתו שבבית המדרש שלנו הנ"ל; והתפללנו פעם שניה בשנת תקצ"ה בבית המדרש, אבל שאר הבניין עדיין לא נגמר כנ"ל."

יט. מחמת שלא היו אז כמעט מאנשי שלומנו באומאן כנ"ל, על כן היה הקלויז הגדול סגור בכל ימות השנה (והתפללו אז בקלייזל' - ההיכל הקטן); מלבד בימי ראש השנה, שאז פתחו את הקלויז הגדול (כדלעיל סימן תקכ"ט). (רל"י).

כ. ראה אודותיו בערכו.

לְרַבֵּי חַיִּים: "גַּיִי זָאג רַבֵּי נַפְתָּלִי'ן אִיךָ ווִיל נִישְׁט גַּיִן דַּאווענען בֵּי אַים; זָאל עַר מִיר צוּזאַגן אַ קִינְד - וועל אִיךָ אַרײַנקומען דַּאווענען!" - "לֶךְ אָמור לְרַבֵּי נַפְתָּלִי שְׁאַינִי רוּצָה לְהַתְּפַלֵּל אָצְלוּ; אַם יִבְטִיחַ לִי 'בֵּן' (דִּהֵינּוּ שְׁיִזְכֶּה לְהוֹלִיד בְּנִים) - אָבּוֹא לְהַתְּפַלֵּל אָצְלוּ וּלְהַשְׁלִים לוֹ אֶת הַמַּנְיָן!".

הַלֶּךְ רַבֵּי חַיִּים פִּהֵן וְאָמַר זֹאת לְרַבֵּי נַפְתָּלִי, וּמַחֲמַת שְׁלֹרְבֵי נַפְתָּלִי לֹא נוֹתְרָה בְּרַרְהָ, כִּי לֹא הִיָּה לוֹ כְּאָמור מַנְיָן לְתַפְּלָה, עַל כֵּן נַעֲנָה וְאָמַר: "נוּ, זָאל עַר קוּמְען, זָאל עַר קוּמְען" - "נוּ, שְׁיָבּוֹא, שְׁיָבּוֹא"; וְאָכֵן בָּא ה'לוֹי' הַנַּ"ל לְהַתְּפַלֵּל עִמָּם וּלְהַשְׁלִים הַמַּנְיָן.

וְהִנֵּה עֵבֶר אֵיזָה זְמַן וְאוֹתוֹ 'לוֹי' לֹא נִפְקַד עַדִּין, וּבָא לְחַבְרוֹ רַבֵּי חַיִּים פִּהֵן בְּטְרוּנְיָא עַל זֶה, וְטַעַנְתּוֹ בְּפִיו: "עַר הָאֵט דָּאךְ מִיר צוּגַעזאַגט! פֶּאַרוּוּאַס ווערט דָּאס נִישְׁט מְקַיָּם?" - "רַבֵּי נַפְתָּלִי הָרִי הַבְּטִיחַ לִי שְׁאַפְקִיד! וּמַדּוּעַ זֶה לֹא הִתְקַיְּמָה הַבְּטִחְתּוֹ?" הַלֶּךְ רַבֵּי חַיִּים וְהַשִּׁיב אֶת הַדְּבָרִים לְרַבֵּי נַפְתָּלִי, וְאָמַר לוֹ רַבֵּי נַפְתָּלִי: "מִיר הָאָבֵן מְקַבֵּל פּוֹן דְּעַם רַבִּי'ן אַז מְעַן זָאל הָאֵלְטֵן פֶּאַרמאַכט דָּאס מוֹיִל; נָאֵר אַז מִיר זַאָגן - ווערט מְקַיָּם!" - "יֵישׁ לָנוּ קַבְּלָה מִרְבַּנּוּ לְשׁוֹמֵר אֶת הַפֶּה סְגוּרִים; אִוְלָם כְּשֶׁאַנּוּ כְּבָר אוֹמְרִים - הָרִי שְׁהַדְּבָר מִתְקַיָּם!"; וְכֵן הָוָה, לֹא אַרְכָּה הַשְּׁעָה אַחַר כֵּךְ וְנִפְקַד הַלוֹי הָאָמור בְּבָנִים:

❁ תשצט ❁

פַּעַם שָׁהָה רַבֵּי סַעַנְדְּעַר טִירְהַאוויצְעַר עַל שְׁבַת בְּאוּמָאן, וְהַתְּפַלֵּל בְּלִיל שְׁבַת בְּקוּלֵי קוֹלוֹת וּבְאַרְיִכוֹת כְּהַרְגָלוּ; וְרַבֵּי נַפְתָּלִי תַלְמִיד רַבְּנוּ

כא. ואנשי שלומנו ידעו וזכרו דבר תמיד, לשמור את הפה סגור - ('האלטן פארמאכט דאס מויל'), ומבלי לילך ולפזר 'גדולות' - ('מיר זאלן נישט ווארפן זיך מיט קיין גרויסקייטן!); והנהגות אנשי שלומנו גם בשאר דברים ועניינים היו לנו תמיד כעין 'שולחן ערוך', לידע מדרך הנהגתם דרך לימוד לעצמנו איך לנהוג בכל דבר ודבר. (רל"א).

כָּבֵר יֵשֶׁן אֲזוֹ, וְעַל כֵּן שָׁלַח רַבֵּי נִפְתָּלִי לְהוֹדִיעַ לְרַבֵּי סַעְנֵדְעָר שֶׁיִּפְסֹק מִשְׁאֲגוֹתָיו, וּבִקֵּשׁ לִזְמַר לוֹ: "מִיִּין שְׁלֹאֲפֵן אֵיזו טֵייעֶרער פּוֹן זַיִן דִּאוֹועֶנְעֶן, אױן מָעֵן זָאל מִיר נִישֶׁט שְׁטַעֲרֵן דַּעַם שְׁלֹאֲפֵן!" - "הַשְּׁנָה שְׁלִי יִקְרָה יוֹתֵר מִהַתְּפִלָּה שְׁלוֹ, וְשֹׁלֵא יִפְרִיעוּ אֶת שְׁנָתִי!"**:

תת

רַבֵּי נִפְתָּלִי הָיָה נוֹהֵג לְכַבֵּד אֶת הַנְּכֻנְסִים לְבֵיתוֹ בַּמַּעַט יַיִן שְׂרָף וּמְזֻנּוֹת, וְאַחֵר כֶּף הָיָה מְסַפֵּר אֵיזוֹ סִפּוּר מְרַבְּנוּ הַקְּדוּשׁ. אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ סִפְרוּ שֶׁהַפּוֹסִית אוֹתָהּ הִגִּישׁ הָיְתָה קְטַנָּה עַד מְאֹד, וְגַם אוֹתָהּ לֹא הָיָה מְמַלֵּא לְגִמְרִי; וְהוּא עַל פִּי הַמְּבַאֵר בְּלִקוּטֵי מוֹהֲרֵי"ן תַּנְיִנָא בְּסִימֵן כ"ו: "צָרִיף לְהַרְחִיק מִשְׁכָּרוֹת וּלְדַקְדֵּק שְׁלֹא לְשִׁתּוֹת יוֹתֵר מִכֻּלְתּוֹ, כִּדִּי שְׁלֹא יָבוֹא לִיְדֵי שְׁכָרוֹת, כִּי 'מַעַט' הַשְּׁתִּיָּה לְפִי הַצָּרֵף הוּא טוֹבָה לְהַרְחִיב דַּעְתּוֹ"**. *

תתא

פַּעַם בָּא אָחֵד לְפָנָי רַבֵּי נִפְתָּלִי, וְסִפֵּר לוֹ בְּהַשְׁתּוֹמְמוֹת אֵיף שְׂאָחֵד מִה'בְּעֵלֵי בָתִּים' הַפְּשׁוּטִים בְּאוּמָאן הָיְתָה דְרָכּוֹ לְבָלוֹת אֶת כָּל יוֹם

כב. עיין ליקוטי קמא סימן כ"ה אות ג'; וראה מעשה בדומה לזה על הרב המגיד עם תלמידו רבי אהרן מקארלין (בית רבי' עמ' סד): "שמענו שבהיות החברים פעם במעזריטש היה מעשה פעם אחת בשבת קודש בלילה שהיו החברים יושבים ביחד וחוזרים הדבר חסידות, והרב רבי אהרן ישב בחדרו בפני עצמו ושפתיו היו מרחשן וכו', פתאום שמעו קול דופק בדלת ממשרת של הרב המגיד נ"ע, ואמר: היכן בכאן הרב רבי אהרן? הנה רבינו ציווה שתפסיקו מלומר 'שיר השירים', כי בה'שיר השירים' שלכם אתם מרעישים העולמות, ורבינו אינו יכול לישון על ידי זה!".

כג. בכת"י רבי אלעזר מרדכי רוזנפלד בשם רבי אליהו חיים רויזין; וראה 'כוכבי אור' חלק 'ששון ושמחה' בסוף אות א': "כי אף על פי שמעט השתייה טובה להרחיב הדעת, אבל דייקא 'מעט' (נאר אביסעל, כאשר בזה הלשון אמר אדוננו מורנו ורבינו ז"ל בעת שכיבד למוהרנ"ת ז"ל ורבי נפתלי ז"ל במעט יין ישן בכוס קטן ורחב כאצבע, שישתו שניהם מאיתו), כי מאוד צריכין לזהר למעט בשתיית משקין המשכרין בכל האפשרות גם בשבת ויום טוב (ואפילו בשמחת תורה, ולא כטועים בזה), ומכל שכן וכל שכן בימי החול וכו'", עיין שם.

השבת בלמוד הספר 'אור החיים' הקדוש, ופעם אחת היתה קשה לו להבין איזה דבר בה'אור החיים' הקדוש, ועסק בו במחשבתו עד שנפלה עליו תרדמה ונרדם על השלחן, ובא אליו בעל ה'אור החיים' בעצמו בחלום ובאר לו את הדבר הקשה לו; אמר לו רבי נפתלי שאפשר להאמין בזה, מחמת גדל הדבקות שהיתה לאותו יהודי בפרושו של בעל ה'אור החיים' הקדוש¹:

תתב

פעם בליל שבת הלך רבי נפתלי עם עוד כמה מאנשי שלומנו לשמחת 'בן זכר' אצל רבי חיים הכהן סטאלער (אבי רבי ישר'אל טירהאויצער ואחיו רבי לוי יצחק). היתה זה בתקופת החורף הקשה והסוער, ותקפו אותם רוחות עזות מלוות בשלג - 'זאנארנכע', ולא יכלו להמשיך בדרךכם, כי לא ראו לנכון הדרך ללכת בה; ואמר להם רבי נפתלי שיאמרו ויזכירו עמו שמות הצדיקים, ותכף כשהחלו באמירתם - נפקה הסופה, ויכלו להמשיך בדרךכם, והיה הדבר לפלא.

אחר כך בפעם אחרת כשהלכו אנשי שלומנו שוב עם רבי נפתלי, והיתה נצרכת להם שוב ישועה זו, אמרו זה לזה: "נו, נתחיל להזכיר שמות הצדיקים!" ; אמר להם רבי נפתלי: "יא, אבער איך דארף דאס הייסן" - "בן, אבל אני צריך לצוות על כך":

תתג

מקבל מהבעל שם טוב ז"ל כסגלה לחולה, שיפרסו גליל בד ממטת חליו של החולה עד לבית החיים הסמוך, ואת הברד הזה יחלקו

לְצַדֵּקָה לְעַנְיֵי הָעִיר, וַיִּתְרַפֵּא^י. וְהִנֵּה הִיְתָה בֵּת עֹשִׂיר אֶחָד בְּאוּמָאן אֲשֶׁר חָלְתָה בְּמַחְלָה קָשָׁה, וְאִבִּיהָ מֵתוּף הַתְּמַסְרוֹת לְגוֹרְלָהּ אֲכֵן עָשָׂה סִגְלָה זֹו עֲבוּר בְּתוֹ הַחֹלְנִית; אוֹלָם בְּחֻלְקָם אֵת הַבַּד בְּבִתֵּי הַכְּנָסֹת שְׂפָעִיר לְעַנְיִים, פָּסְחוּ עַל בֵּית הַכְּנָסֹת שֶׁל אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ, וְלֹא חָלְקוּ לְעַנְיֵי אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ מִהַבַּד, וְנִפְטְרָה הַחֹלָה.

כְּשֶׁנִּזְדַּע הַדְּבָר לְרַבֵּי נַפְתָּלִי, עָנָה וְאָמַר: "וּוֹאֵלֵט מָעַן גְּעוּוּעַן גְּעֵבֶן כְּאִטְשׁ דָּא אוּיָף עֶפְעֶס - וּוֹאֵלֵט עָר גְּעֵהֶאט אַ רְפוּאָה, נָאֵר דָּא גְּאָרְנִישׁט?!" - "אִם הִיוּ מְחֻלְקִים אֲצֵל אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ לְכֹל הַפְּחוֹת מִשְׁהוּ - הִיְתָה בְּתוֹ נִתְרַפֵּאת, אָף כֵּאֵן לֹא חָלַק כְּלוּם?!"

תתד

בְּיִדְאֵי כְּבָר שְׁמַעְתָּ הַשְּׂמוּעָה לֹא טוֹבָה מִיְדִידְנוּ רַבֵּי נַפְתָּלִי גְרוּ יְאִיר, שְׁנַתְאֵלְמֵן בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ כִּסְלוּ הָעֶבֶר בְּלִיל מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְהוּא עֲתָה נוֹהֵג שְׂבָעָה, בַּעַל הַנְּחֻמוֹת יִנְחַמְהוּ בְּתוּף אֲבִלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם; וְהוּא בִקֵּשׁ אוֹתִי לְפָרַס שְׁלוֹמְךָ בְּאַהֲבָה:

[עלים לתרופה, מכתב מוהרנ"ת מיום ה' ויזא תר"ב לבנו רבי יצחק]

עם מוהרנ"ת בצל רבנו

[ראה לעיל חלק א' סימן תקע"ד בערך 'הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב' המעשה עם הזקן הידוע; וראה גם להלן חלק ג' סימן תק"ל, ולעיל חלק א' סימן רפ"ד]

תתה

אחי חביבי, זכר רחמנות ואהבת אדוננו מורנו ורבנו ז"ל אלינו, שלקח אותנו ממקום שלקח והוציאנו ממקום שהוציא, וקרבונו בהתקרבות גדול כל כך יותר מכל העולם, ואפלו מכל אנשי שלומנו, באשר נשמע מפיו הקדוש בפרוש כמה פעמים שאנחנו יודעים ממנו יותר מכלם; ובאמת גם אני ואתה אין יודעים מה זאת עשה ה' לנו שאנחנו שנינו דיקא גדע מאור גדול וקדוש נורא ונשגב כזה וכו' וכו' יותר מכל באי עולם, ואפלו מאנשי הצדיקים וכו'. ובכל זה אי אפשר להאריך בכתב, כי ענין התקרבות שלנו אליו ז"ל הוא מעשה משנים קדמוניות וכו' ודי למבין:

[עלים לתרופה, מכתב מוהרנ"ת לרבי נפתלי מיום ב עקב תקפ"ז]

תתו

"[וזה בחינת שאחר] הסתלקות משה [בא שר צבא ה' ואמר (יהושע ה יד)] 'עתה באתי'" (ליקוטי תנינא סי' ה אות ט) - כפי ששמעתי מאנשי שלומנו רמז כזה רבנו ז"ל גם הסתלקותו, ושכל זאת הופיע והאיר

א. עיין שם בפנים: "וזה בחינת חלום על ידי מלאך, כי אלו המאמרות טהורות הם בחינת מלאך, בחינת חלום על ידי מלאך, כי הדיבור הוא הרשימה של המוח, כי מה שנרשם ונעלם במוח נחקק ונרשם בהדיבור, וכשהמוחין זכים, שעל ידי זה נעשין אמרות טהורות כנ"ל, אזי גם כשנסתלק המוח בשעת שינה, ואין נשאר רק הרשימה של המוח שהוא בחינת דיבור - אזי גם הרשימה זכה, בבחינת חלום על ידי מלאך. וזה בחינת שאחר הסתלקות משה בא

אחר כך בתלמידו מוהרנ"ת דבורים פְּשָׁרִים (אֲשֶׁר הֵן הֵן הַלְכוּתִיו הַקְדוּשִׁים) לְהַחֲיוֹת וּלְהַשִּׁיב אֶת הַנְּשָׁמוֹת הַנְּפוּלוֹת (עי' בפנים אות ח), וְשִׁזְזָה מֵה שְׁאָמַר רַבְנוּ ז"ל אֵלָיו וּלְרַבִּי נַפְתָּלִי שְׂיִהְיֶה נַעֲשָׂה מֵהֶם מְלֹאכִים בְּעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן לְאַחַר פְּטִירְתָּם, וְגַם גָּלָה לָהֶם אֶת הַשְּׁמוֹת שְׂיִהְיוּ נִקְרָאִים בָּהֶם, וְכָתְבוּ אוֹתָם בְּפִנְקְסִיָּהֶם. (וְאֵף עַל פִּי שְׁנֵשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מוֹשְׁלִים עַל הַמְּלֹאכִים, אֵינן הַפְּנִיָּה עַל אוֹתָם הַמְּלֹאכִים שֶׁהֵם בְּעֶצְמָם הָיוּ בְּזֵה הָעוֹלָם, וְהַמְּבַחֲרִים שְׂבִיִּישְׂרָאֵל^א), פִּי גַם אוֹתָם בְּעֶצְמָם קָרָא רַבְנוּ ז"ל בְּשֵׁם מְגִנֵּי אֶרֶץ הַנִּל (בפנים אות ז), כְּמוֹכֵן בְּזֵה מַשִּׁיחוּתוֹ שֶׁבְּעַל פֶּה וְשֶׁבְּכַתְבִּי:

[ביאור הליקוטים תנינא סימן ה, בראשי פרקים שבסופו]

תתז

פַּעַם אַחַת בְּעֵת סְעוּדָה שְׁלִישִׁית יָשַׁב רַבְנוּ בְּחֶדְרוֹ הַמְּיַחַד כְּדַרְכּוֹ תְּמִיד, וּבְחֶדְרֵי הַגָּדוֹל הַסְּמוּךְ יָשְׁבוּ מוֹהֲרַנְ"ת וְרַבִּי נַפְתָּלִי, וְשָׁלַח אֲלֵיהֶם רַבְנוּ אֶת הַמְּשָׁרֵת לֹאמַר לָהֶם שְׂיִזְמְרוּ זְמִירוֹת; וְתַכְּף פְּשָׁמַע מוֹהֲרַנְ"ת כְּדַבְּרִים הָאֵלֶּה - הַחַל לְזַמֵּר. אַחַר כֵּן שָׁאַל אוֹתָם רַבְנוּ זצ"ל שְׂתִי שְׁאֵלוֹת: הָאֲחַת - "מַדּוּעַ לֹא הֵייתֶם מְזַמְרִים לְפָנַי כֵּן?", וְהַשְּׁנִיָּה - "כְּשֶׁצְּוִיתִי לְזַמֵּר - הֲיָה צְרִיךְ רַבִּי נַפְתָּלִי לְזַמֵּר, פִּי יֵשׁ לוֹ קוֹל נְגִינָה!":

תתח

הַמַּעֲשֵׂה מְרֻפּוּאֵת חָלִי הָרָאָה לְרַבִּי נַפְתָּלִי זְכוּרָנוּ לְבִרְכָּה - שְׁמַעְתִּי

שֶׁר צָבָא ה' וְאָמַר 'עֵתָה בָּאתִי' (יהושע ה יד), הַסְּתַלְקוֹת מִשֶּׁה זֶה בַּחֲנִינֵת הַסְּתַלְקוֹת הַדַּעַת, בַּחֲנִינֵת שִׁינָה שֶׁאֵז הַדַּעַת מִסְּתַלֵּק, וְאֵינן נִשְׁאָר רַק הַרְשִׁימוֹ, אִזִּי הוּא בַּחֲנִינֵת 'וַיֹּאמֶר וְכוּ' אֲנִי שֶׁר צָבָא ה'" (שם), דְּהֵינֵנו מִלֵּאךְ, 'עֵתָה בָּאתִי', כִּי אִז נִשְׁאָר הַרְשִׁימוֹ בַּבַּחֲנִינֵת מִלֵּאךְ, בַּחֲנִינֵת חִלּוּם עַל יַדִּי מִלֵּאךְ כִּנ"ל וְכוּ", עֵינן שֵׁם.

ב. ראה לעיל חלק א' סימן תקמ"ב.

ג. עיין 'חיי מוהר"ך' סימן מ"א; וראה לעיל חלק א' סימן תנ"ו וסימן תקע"ד.

מאבי הריני כפרת משכבו, ששמע זאת מפי רבי נפתלי זכרונו לברכה
בעצמו:

[כוכבי אור, אנשי מוהר"ן (ב) אות כד]

פעם הלכו רבנו ומוהרנ"ת ורבי נפתלי לטייל ולשאף אור הנצרך לחלי
הראה שהיה לרבנו, וכן לרבי נפתלי היה חלי זה. בדרךכם נכנסו
לפוש בביתו של אחד מאנשי שלומנו, והוא בראתו את רבנו ואת
הנלוים אליו באים לביתו, הכין עבורם סעודה חלבית עם גבינה על
שלחן וכסאות בחוץ כדרך הנופשים. מחמת שסבל כאמור מחלי הראה,
לא רצה רבנו לאכל את הגבינה אשר מעוררת את השעול, וגם רבי
נפתלי לא רצה לאכל, כי גם הוא סבל מאותה מחלה כנ"ל, ומוהרנ"ת
ברך ברפת 'שהכל' ואכל מהגבינה, והפציר בחברו רבי נפתלי שגם הוא
יאכל עמו מהגבינה, ואמר לו: "נו, עס!" - "נו, אכל!"; ואמר לו רבי
נפתלי: "אתה אומר לי לאכל? אם רבנו יאמר לי לאכל אזי אוכל! -
"דער רבי זאל מיר זאגן!". כששמע זאת רבנו, אמר לרבי נפתלי: "נו,
הייס איך דיר, עס" - "נו, מצנה אני עליך, אכל" - ואכל רבי נפתלי,
ואחר האכילה השתעל, ונענע רבנו בראשו ואמר: "עס איז שוין גאר
אן אנדער הוס; איך האב געמיינט אז ער וועט זיך נאך אפפארטיגן
פאר מיר, אצינד זעה איך אז ער וועט נאך האבן אריכות ימים אויף!" -
"זוהו כבר שעול אחר לגמרי; אני חשבת שיהא יסתלק מהעולם עוד
לפני, עתה רואה אני שעוד תהיה לו גם אריכות ימים!"; וכן היה, שרבי
נפתלי נסתלק בשנת תר"כ, היא שנת השמונים לחייו:

ד. ראה 'שיחות הר"ן' סימנים קמ"ד וקנ"ז; 'חיי מוהר"ן' סימנים נ' קי"ח קס"א קס"ב קס"ו
רי"ד רי"ט; 'ימי מוהרנ"ת' חלק א' סימנים כ"ו מ"א נ"ו.

הסתלקותו

תתט

על רבי נפתלי היתה מחלקת, ואורו היה נעלם כל כך עד שבצעת פטירתו בקשו המתנגדים מרב העיר אומאן אשר היה גדול בתורה לבל יבוא להשתתף בהלוויתו; וגער בהם: "וואס? אזא איד וועל איף נישט גיין אויף זיין לויה? ! ער איז פל ימיו געזעצן על התורה ועל העבודה!" - "מה? וכי לא אלף ללויתו של יהודי כזה? הוא הרי ישב פל ימיו על התורה ועל העבודה!" - ויצא הרב להשתתף בלויה.

וספר אחד הנוכחים בלויה לרבי לוי יצחק, שבצעת שעברו דרך בית הכנסת הגדול שבאומאן ועצרו שם לומר קדיש וכו' כנהוג, זרק מתנגד אחד בקבוק מגג בית הכנסת של המתנגדים (שעמד מול בית הכנסת הגדול שבצער), ונפל הבקבוק על מטת קדשו של רבי נפתלי ז"ל:

א. רבי לוי יצחק הגיע לאומאן חמישים וארבע שנים אחרי הסתלקותו של רבי נפתלי, ועוד הספיק לראות ולהכיר כמה וכמה אנשים שהכירו את רבי נפתלי. (רל"י).

ב. ראה להלן שכך היה מנהג קהילת קודש אומאן, שבין המקומות שהיו מוליכים את המת היה גם חצר בית הכנסת הגדול שבאומאן, והיו אומרים שם "אל מלא רחמים", מחמת שבימים ו' ז' ח' תמוז שנת תקכ"ח העמיד בחצר זו הרשע גאנטע והקוזאקים האכזריים חופה ותחתיה צלם שתי וערב, ונתנו באופן זה ליהודים לבחור לעצמם חיים או מוות, באמרם שכל אחד שרק יסכים לעבור דרך החופה שהעמידו - לא ימיתוהו, אף אם לא ישתחוה ממש לשתי וערב, ומי שלא יעבור - ירצחוהו נפש; והיה קידוש ה' נורא, כי לא הסכים לזה שום יהודי כידוע, ונהרגו כולם הי"ד, ומחמת קידוש ה' הגדול שהיה במקום זה נהגו כן. (רל"י).

ג. ואמרו אנשי שלומנו על זה שגם בזיון זה עוד יהיה לו לכבוד גדול בעלמא דאתי, כי בוודאי בעולם הבא קיבלוהו יפה מאוד ופינו מקום לכבודו, אך כאן היה אורו נעלם ונסתר כל כך. (רל"י).

תתי

רבי נפתלי נולד בשנת תק"ם (היא גם שנת לדתו של מוהרנ"ת), ונסתלק
בי"ט מנחם אב שנת תר"כ, בהיותו בגיל שמונים; ומנוחתו כבוד
בתוך בית החיים החדש שבאומאן, ועל האבן שעל קברו חרטו את שמו
ושם אביו - ותו לא מידי: